

Της Βάννας Σφακιανάκη

Πριν από πενήντα χρόνια οι «αγορές» ανακάλυψαν ότι μπορούν να έχουν μεγάλα κέρδη από τη μαζικοποίηση του τουρισμού, που μέχρι τότε ήταν προνόμιο λίγων. Η εποχή εκείνη για τη χώρα μας ήταν η εποχή της μαζικής μετανάστευσης, οικονομικοί πόροι δεν υπήρχαν και το μεγάλο ζητούμενο ήταν η ανάπτυξη. Έτσι, το σλόγκαν της εποχής: «Ο τουρισμός δίνει ψωμί σε πληθυσμούς περιοχών που στερούνται πλουτοπαραγωγικών πόρων», έπιανε τόπο.

Το διάστημα 1959-63 το ελληνικό κράτος διέθεσε πολύ μεγάλο μέρος του συνόλου του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Αυτό έγινε μετά από μια συνάντηση του Έλληνα πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή με τον πρόεδρο της Γαλλίας Ντε Γκολ. Ο πρωθυπουργός ζήτησε από τον Γάλλο πρόεδρο δάνεια για την κατασκευή έργων υποδομής και ανωδομής και ο Ντε Γκολ υπέδειξε τον τουρισμό λέγοντας: «Στη χώρα σας έχετε μια μεγάλη πλουτοπαραγωγική πηγή... η οποία μπορεί να αναπτυχθεί σε σύντομο χρόνο και με άμεση απόδοση και μάλιστα σε συνάλλαγμα, που χρειάζεται για να αναπτυχθούν άλλοι τομείς της οικονομίας σας». [\(1\)](#)

Μ' αυτό το «σχεδιασμό» καθορίστηκε τότε το μοντέλο ανάπτυξης που άλλαξε ριζικά τον τρόπο ζωής και παραγωγής στην Κρήτη, μετατρέποντας το νησί από έναν τόπο αυτάρκη σε αγροτικά προϊόντα σ' έναν τόπο εξαρτημένο από τους tour operators, από ένα τόπο πλούσιο σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους σ' έναν τόπο λεηλατημένο, όπου ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας πέφτει πάλι τώρα στο φαύλο κύκλο της φτώχειας, της ανεργίας και της μετανάστευσης.

Στα χρόνια της «πράσινης» κερδοφορίας

Σήμερα οι «αγορές» ανακάλυψαν ως νέα πηγή κέρδους την «πράσινη ανάπτυξη». Οι αναλογίες με όσα συνέβησαν με τον τουρισμό είναι μεγάλες. Με βάση τους διεθνείς σχεδιασμούς και αφορμή, αλλά και πρόσχημα, την κρίση και τα δημοσιονομικά ελλείμματα, η Κρήτη κινδυνεύει να μετατραπεί από κέντρο απομύζησης τουριστικών πόρων σε κέντρο απομύζησης ενεργειακών πόρων. Το όραμα για ένα πράσινο νησί, όπου θα παράγεται καθαρή ενέργεια πρώτα απ' όλα για το ίδιο το νησί, απομακρύνεται, τόσο όσο η «πράσινη ανάπτυξη» αναδεικνύεται σε ένα τεράστιο αντικείμενο κέρδους, όσο και επειδή οι σχεδιασμοί που γίνονται δεν έχουν ως κέντρο βάρους το όφελος της ίδιας της Κρήτης αλλά τις προτεραιότητες τρίτων.

Η εφιαλτική εικόνα επιτείνεται από το γεγονός ότι την ίδια ώρα που τα διεθνή κέντρα σχεδιάζουν το μέλλον μας, η δική μας χώρα το μόνο που σχεδιάζει είναι η εναρμόνιση με τους δικούς τους σχεδιασμούς. Το μέλλον που προδιαγράφεται από την εφαρμογή των σχεδιασμών για την ενέργεια είναι η ολοκλήρωση της καταστροφής της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος του νησιού, που πραγματοποιήθηκε με την άναρχη ανάπτυξη του τουρισμού, με την ΚΑΠ και την απελευθέρωση του εμπορίου.

Τα σημερινά μεγέθη ανάπτυξης του τουρισμού στην Κρήτη αφέθηκαν να αποφασιστούν από την αγορά, παρά το γεγονός ότι η αρχική μελέτη έθετε σαφή όρια σε στόχους και μεγέθη. Όλα ξεκίνησαν το 1962 όταν το υπουργείο Συντονισμού ανέθεσε Μελέτη Σκοπιμότητας και Προγραμματισμού Τουριστικής Αξιοποίησης Κρήτης σε ένα διεθνές γραφείο Συμβούλων Μηχανικών, (Frank E Basil inc, Consulting Engineers) που τύχαινε διαχρονικά τόσης εμπιστοσύνης, ώστε να του έχουν ανατεθεί να μελετήσει και στρατιωτικά έργα στις

αραβικές χώρες και στη Σούδα, αλλά και Ολυμπιακά έργα στην Αθήνα. Η μελέτη παραδόθηκε το 1964. Θα χρησίμευε και ως δικαιολογητικό για να συναφθούν μακροπρόθεσμα δάνεια «ανάπτυξης» για τη χρηματοδότηση του προγράμματος από διεθνείς οργανισμούς, όπως την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, την υπηρεσία Οικονομικής Ανάπτυξης των ΗΠΑ κ.λπ.

Στη μελέτη Basil η Κρήτη περιγράφεται ως φτωχή, αγροτική περιοχή με μέσο κατά κεφαλή εισόδημα 217\$, χαμηλότερο από το μέσο της χώρας, που ήταν το 1962 375\$. Αναφέρεται ότι οι δυνατότητες βιομηχανικής ανάπτυξης είναι περιορισμένες και ότι η ανάπτυξη και η εκμηχάνιση της γεωργίας θα απαιτούσε μεγάλα εγχειροβελτιωτικά έργα, όπως και την επένδυση σημαντικών κεφαλαίων που η απόδοσή τους θα απαιτούσε πολύ χρόνο.

Η «διαπίστωση» αυτή, που δεν ήταν βέβαια αντίληψη μόνο της μελέτης, αποτέλεσε τη βάση της κρατικής πολιτικής για την καταστροφή τόσο του πρωτογενή όσο και του δευτερογενή τομέα στη χώρα μας.

Η συμβολή του τουρισμού στην εθνική οικονομία σήμερα θεωρείται αυτονόητη. Το ποιος όμως τελικά κερδίζει, είναι το καυτό ερώτημα για όλες τις διεθνοποιημένες οικονομικές δραστηριότητες. Σύμφωνα με την Christine Richter, γεν. γραμματέα της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ταξιδιωτικών Συντακτών & Ανταποκριτών, «δεν υπάρχει ούτε μία χώρα που να γνωρίζει με ακρίβεια το καθαρό κέρδος από τον διεθνή τουρισμό στο έδαφος της». «Το μερίδιο της τοπικής οικονομίας από τα συνολικά έσοδα μπορεί να περιοριστεί ακόμα και στο 10%, όταν για παράδειγμα οι τουρίστες μετακινούνται με πτήσεις τσάρτερ ξένων συμφερόντων, όταν διαμένουν σε ξενοδοχεία ιδιοκτησίας διεθνών επιχειρηματικών αλυσίδων, όταν στον τόπο διακοπών επιλέγουν τις υπηρεσίες πρακτορείων που είναι εξαρτημένα από τους διεθνείς τουριστικούς πράκτορες που τους πούλησαν το αρχικό πακέτο διακοπών». [\(2\)](#)

Ως αυτονόητη εμφανίζεται σήμερα και η συμβολή στην οικονομία από τις επενδύσεις σε Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ). Όμως, για τους αντίστοιχους λόγους -υλικά εισαγόμενα, συγκέντρωση της δραστηριότητας σε πολύ μεγάλους ομίλους κ.λπ.- τα ωφελήματα στην τοπική ανάπτυξη θα είναι εξαιρετικά μικρότερα από αυτά που υπήρξαν με την ανάπτυξη του τουρισμού, εξαιτίας των σημερινών δεδομένων για την οικονομία και την ανάπτυξη, σε σχέση αλλά και ανεξάρτητα από την οικονομική κρίση. Σε περίπτωση,

μάλιστα, που δημιουργηθούν Ειδικές Επενδυτικές Ζώνες, όπως αυτές που ζητάει η Γερμανία για την εγκατάσταση των έργων του προγράμματος «Ήλιος», τα ωφέληματα για την τοπική κοινωνία θα περιοριστούν σε ελάχιστες και κακά αμειβόμενες θέσεις εργασίας.

Διεθνές «καζίνο» ενέργειας

Το 2010 στην Κρήτη η μέγιστη ετήσια ζήτηση σε ηλεκτρική ισχύ ήταν 664,38 MW και η ελάχιστη 148,14 MW.

Η καθαρή ισχύς των συμβατικών εργοστασίων του νησιού είναι 742 MW.

Η ισχύς των εγκατεστημένων αιολικών πάρκων είναι περίπου 170 MW, με το 59% να βρίσκεται στο Ν. Λασιθίου και κυρίως στη Σητεία.

Σε γενικές γραμμές στην Κρήτη καλύπτεται ήδη ο στόχος του 20% για τη συμμετοχή των ΑΠΕ στην παραγωγή ενέργειας και εξετάζονται τρόποι για μεγαλύτερη διείσδυση των ΑΠΕ στο ηλεκτρικό σύστημα του νησιού.

Είναι γνωστό ότι τα όρια διείσδυσης των ΑΠΕ καθορίζονται από το γεγονός ότι η παραγόμενη ενέργεια από αέρα και ήλιο μεταβάλλεται διαρκώς και το ότι η ενέργεια δεν αποθηκεύεται, παρά μόνο αν κατασκευαστούν αντλησιοταμιευτήρες. Στην Κρήτη, ωστόσο, όπου τόσο το ζήτημα της διαχείρισης των υδατικών πόρων όσο και το ζήτημα της διαχείρισης των ευαίσθητων περιοχών παραμένουν ζητούμενα, η κατασκευή αντλησιοταμιευτήρων αναδεικνύεται σε εξαιρετικά επικίνδυνο εγχείρημα.

Για την προώθηση των ΑΠΕ η χώρα μας εναρμονίζεται με τους ευρωπαϊκούς σχεδιασμούς για την ενέργεια, πολύ πριν από την εμφάνιση του «από μηχανής θεού» προγράμματος «Ήλιος», που εξαγγέλθηκε ως νέο σχέδιο Μάρσαλ.

Οι σχεδιασμοί ευρωπαϊκών ενεργειακών και τραπεζικών κολοσσών για την ενέργεια που περιλαμβάνουν τη Βόρεια Αφρική, όπως το πρόγραμμα Desertec, είχαν ήδη αποδώσει συγκεκριμένο ρόλο στην Κρήτη. Σήμερα αξιοποιούν την κρίση ως ευκαιρία για την εφαρμογή αυτών των σχεδιασμών.

Έτσι, πριν από τρεις μήνες, το ΥΠΕΚΑ με δελτίο Τύπου [\(3\)](#) ανακοίνωσε την οριστική απόφαση του για τη διασύνδεση της Κρήτης με το εθνικό ηλεκτρικό σύστημα και τον λεγόμενο Μεσογειακό Δακτύλιο, κρίνοντας ως ασύμφορη την αυτοδύναμη ανάπτυξη της Κρήτης με τη χρήση φυσικού αερίου, πράγμα που σημαίνει την εγκατάλειψη του σχεδίου δημιουργίας εργοστασίου στην Κορακιά και τη συνέχιση λειτουργίας των πετρελαϊκών σταθμών σε Ξυλοκαμάρα, Λινοπεράματα και Αθερινόλακκο για πολλά χρόνια ακόμα.

Η Κορακιά καθορίστηκε ως θέση διασύνδεσης, έτσι ώστε οι τρεις μεγάλοι παίκτες στον τομέα της αιολικής ενέργειας -Κοπελούζος, ΤΕΡΝΑ και ΔΕΗ Ανανεώσιμες- και άλλοι μικρότεροι που επιδιώκουν την εγκατάσταση αιολικών, ηλιοθερμικών σταθμών και συστημάτων αντλησιοταμίευσης, συνολικής ισχύος περίπου 4.000 MW, να μπορούν να προγραμματίσουν τη διάταξη των δικτύων τους. Στην ισχύ αυτή δεν περιλαμβάνονται ούτε τα διάσπαρτα φωτοβολταϊκά, ούτε βέβαια οι σταθμοί που θα προκύψουν από το πρόγραμμα «Ήλιος».

Τα τρία σενάρια που εξετάστηκαν από κοινού από τον ΔΕΣΜΗΕ, τη ΔΕΗ και τη ΡΑΕ αφορούν διασύνδεση με υποβρύχια καλώδια 1000, 1535 και 2135 MW. Σύμφωνα με το δελτίο Τύπου του ΥΠΕΚΑ, η τελική επιλογή για το μέγεθος και τον τρόπο της διασύνδεσης θα γίνει σε επόμενο στάδιο, ανάλογα με την ισχύ των ΑΠΕ που θα διαπιστωθεί ότι μπορεί να εγκατασταθούν στο νησί μετά από την περιβαλλοντική αδειοδότηση των σταθμών. Το κόστος και η ευθύνη υλοποίησης του έργου της διασύνδεσης περιλαμβάνεται στις προτάσεις που έχουν κατατεθεί, αλλά και στις άδειες παραγωγής που έχουν ήδη δοθεί από τη ΡΑΕ, τόσο στην Κ. Σάρρας & Σία συμφερόντων Κοπελούζου, όσο και στην ΤΕΡΝΑ Ενεργειακή, για δίκτυα αιολικών σταθμών περίπου 1000 MW καθεμία.

Στα μεγέθη αυτά έρχεται να προστεθεί και το δίκτυο αιολικών σταθμών της ΔΕΗ Ανανεώσιμες, για 1.300 MW στην Κρήτη και άλλα νησιά, που αναμένεται να πάρει άδεια παραγωγής.

«Πράσινη ανάπτυξη» σε βάρος της ποιότητας ζωής

Το ελληνικό κράτος φροντίζει να εξασφαλίσει και στον τομέα ανάπτυξης των ΑΠΕ τον ίδιο δρόμο που διασφάλισε και για τον τουρισμό, δηλαδή την απρόσκοπτη χωροθέτηση των έργων χωρίς περιορισμούς. Οι περιορισμοί του νόμου για την Επιτάχυνση των

ΑΠΕ που τροποποίησαν στο δυσμενέστερο τους όρους του Ειδικού Χωροταξικού Σχεδίου για τις ΑΠΕ είναι αστείοι, αν αναλογιστεί κανείς ότι η εγκατάσταση αιολικών σταθμών αποκλείεται ρητά -εκτός από τις αστικές και τις τουριστικές περιοχές- μόνο σε κηρυγμένους χώρους διεθνούς σημασίας, που στην Κρήτη περιορίζονται στη Σαμαριά, το Βάι και τους αρχαιολογικούς χώρους.

Αποτελεί σκάνδαλο ότι η ίδια η πολιτεία έχει αφήσει την Κρήτη απόλυτα απροστάτευτη, αφού δεν περιλαμβάνεται στις νέες προκηρύξεις μελετών ούτε για το Κτηματολόγιο, ούτε για τους δασικούς χάρτες. Παράλληλα, στο νησί που αποτελεί τον ορισμό της βιοποικιλότητας, δεν έχει εγκριθεί ούτε μία Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη, έτσι ώστε να κατοχυρώνονται οριστικά ως περιοχές αποκλεισμού για εγκατάσταση ΑΠΕ -και όχι μόνο- τουλάχιστον οι οικότοποι προτεραιότητας!

Η προοπτική της πολιτικής της αέναης αύξησης των ΑΠΕ, τόσο όσο θα υπάρχει επενδυτικό ενδιαφέρον και μάλιστα σε εποχή απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας, φαίνεται και μέσα από το ότι ο υπολογισμός για τα όρια ανάπτυξης των αιολικών σταθμών που καθορίζει το Ειδικό Χωροταξικό Σχέδιο για τις ΑΠΕ, 4-8% της έκτασης του κάθε Δήμου, υπολογισμός που γινόταν από τη ΡΑΕ, έχει παγώσει στην ιστοσελίδα της εδώ κι ένα χρόνο και δεν ανανεώνεται. [\(4\)](#)

Σε όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να συνυπολογίσουμε την ταχύτητα που προχωρούν οι εξελίξεις σήμερα και τη διαρκή μετατόπιση του ενδιαφέροντος των «αγορών», με αποκλειστικά κριτήρια τα οικονομικά και τα γεωπολιτικά. Η αβεβαιότητα αυτή μεταφέρεται σήμερα σε μεγάλο βαθμό πάνω στη χώρα μας. Παράλληλα, θα πρέπει να τονίσουμε ότι εκτός από την «παραγωγική ανασυγκρότηση» και την αλλαγή του «μοντέλου ανάπτυξης», από την ατζέντα της συζήτησης δεν μπορεί να λείπει και το ζήτημα της «επισιτιστικής ασφάλειας».

Είναι απόλυτα βέβαιο ότι η εκτεταμένη ανάπτυξη των ΑΠΕ θα εκτοπίσει και θα περιορίσει ακόμα περισσότερο τον πρωτογενή τομέα ως χρήση γης, αλλά θα δημιουργήσει προβλήματα και στον τουρισμό, ιδιαίτερα στο πρότυπο του ποιοτικού τουρισμού που συνδέεται με τον τόπο, το τοπίο και τα προϊόντα του. Έτσι, το μεγάλο ζητούμενο, σήμερα περισσότερο από ποτέ, είναι η στήριξη και ανασυγκρότηση των παραγωγικών τομέων της οικονομίας μας, ιδιαίτερα του πρωτογενή τομέα και του τουρισμού, εντέλει της τοπικής οικονομίας, έναντι άλλων επιλογών.

Αν αυτό δε συμβεί, θα αφήσουμε την παραγωγική διαδικασία εκτεθειμένη σε ένα κυκεώνα νέων συγκρούσεων χρήσεων γης με ανυπολόγιστες καταστροφές στους τοπικούς πόρους, με αποτέλεσμα την περαιτέρω υποβάθμιση και συρρίκνωσή τους και μάλιστα με επιδοματική πολιτική.

Στο χειρότερο μάλιστα σενάριο, όπου δηλαδή η Κρήτη -όπως βέβαια και άλλες περιφέρειες της χώρας- μετατρέπεται σε πρώτο στάδιο σε ένα απέραντο ενεργειακό κόμβο και στη συνέχεια μετατοπίζεται το οικονομικό ενδιαφέρον σε άλλους πιο κερδοφόρους τομείς, σε λίγα μόνο χρόνια κινδυνεύουμε να φτάσουμε στο σημείο «το καλάθι του παραγωγού» να μπορεί να γεμίσει μόνο με παλιοσίδερα!

- (1) Βλάμη Αιμ., 2008, Η χρηματοδότηση και γεωγραφική ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού: Η περίπτωση της ελληνικής ξενοδοχίας 1950-2005, Τόμος Β, Κεφ. 5, σελ. 297.
- (2) Αειφόρος ανάπτυξη και τουρισμός: μερικά θεμελιώδη ερωτήματα, 2005.
- (3) <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=362&sni%5B524%5D=966&language=el-GR>
- (4) http://www.rae.gr/site/categories_new/renewable_power/licence/wind_capacity.csp

* Η Βάννα Σφακιανάκη είναι αρχιτέκτων.